

Rödd Kvennalistans þagnar

Eg veit af gamalli reynslu að það er gott að anda einu sinni og anda tvisvar áður en orð eru látin falla og að tíminn breytir oft sýn á liðna atburði. Ég hef efasemdir um hvort tímabært sé fyrir okkur sem vorum gerendur í þeim átökum sem leiddu til þess að Kvennalistinn var lagður í rúst að tjá okkur mikið. Til þess eru atburðir enn of nálægir og í það minnsta í mínum huga ríkir enn reiði yfir því að ákveðinn hópur kvenna skyldi leyfa sér að eyðileggja einhverja merkustu kvennahreyfingu Evrópu. Á þeirri leið var skugga varpað á baráttu kvenna hér á landi fyrir frelsi og sjálfstæði og traðkað á mörgum helstu hugsjónum kvenfrelsisbaráttunnar. Það hefur verið sárt upp á að horfa. Það var hægt að fara aðra leið, en henni var hafnað. En úr því að VERA ætlar að gera úttekt á því sem á undan er gengið og því sem framundan er, finnst mér ég verða að setja fram mína sýn á söguna, þótt ég hefði viljað láta það bíða betri tíma.

eftir Kristinu Ástgeirs dóttur

Þingflokkur Kvennalistans 1991 til 1995. f.v. Ingibjörg S. Gísladóttir, Jóna V. Kristjánsdóttir, Kristín Halldórsdóttir starfskona þingfloksins, Kristín Ástgeirs dóttir, Anna Ól. Björnsson og Kristín Einarsdóttir.

Tegar kvennahreyfingar vesturlanda gengu í endurnýjun lífdaga á sjöunda áratugnum má segja að nokkrar hugmyndir hafi einkennt þær allar, þótt áherslur og sýn á samfélagið hafi verið mismunandi. Ein þessara hugmynda var sú að gera konur sýnilegar. Sýnilegar á öllum svíðum þjóðlifsins, en ekki síður að draga fram sögu kvenna allra alda til þess að efla sögulega vitund og skilning kvenna á stöðu þeirra í aldanna rás. Það er nefnilega eins og sagan

sé sífellt að endurtaka sig. Þegar konur gleyma sögu sinni þá er hætta á ferðum. Ég held að ég geti fullyrt að kvennalistakonur hafi lengst af verið áhugasamar um sögu kvenna og verið ljóst hve mikilvæg söguleg vitund er. Því fannst mér dæmigert fyrir þá stöðu sem upp var komin, að á hinum örlagaríka landsfundi 1997 var farið að hæðast að því að vitnað væri til sögunnar og þar með var gert lítið úr einni af grundvallarhugmyndum kvennabaráttunnar.

Samstaðan rofnaði

Önnur hugmynd sem mér finnst skipta máli í skilningi á örlogum Kvennalistans er kvennasamstaðan. Það hefur verið grundvallarhugmynd feminista hvar sem þeir standa að konur sem heild hafi lakari félagslega stöðu en karlar. Konur eiga enn við að stríða það sem við höfum einu orði kallað kvenfyrirlitningu, hvort sem þær gegna stöð-

um ráðherra eða vinna við færiband í frystihúsi. Því þurfa konur að standa saman og styðja baráttu hver annarrar svo lengi sem hún gengur ekki þvert á skoðanir okkar og hugsjónir. Samstaða var eitt helsta einkenni Kvennalistans framan af og skapaði honum sterka ímynd. Hún rofnaði í deilunum um EES málið 1992-93 og aðildina að R-listanum. Hvort tveggja snérist í grundvallaratriðum um hagsmuni kvenna, hugsjónir og stefnu Kvennalistans. Eftir þær deilur var fjandinn laus.

Priðja hugmyndin sem einkenndi kvennahreyfingar var sú að breyta ríkjandi vinnubrögðum og stjórnun til þess að skapa raunverulegt lýðræði. Það var gert með því að reyna að sjá til þess að allar raddir fengju að hljóma, komist yrði að sameiginlegrí niðurstöðu, sjálfskipuðum foringjum var hafnað og unnið gegn hvers kyns bíramíðaskipulagi. Pessar hugmyndir einkenndu Rauðsokka-

BREIDAVÍK 21-23

Víkurhverfi

Gott útsýni
Stórar svalir á móti suðri
Góð útvistarsvæði

Luxusíbúðir

4ra herbergja
125 fm íbúðir

3ja herbergja
98 fm íbúðir

Einnig höfum við fleiri gerðir af
3ja og 4ra herbergja íbúðum til sölu

Byggingar- og söluaðili

Örn Ísebarn • Sími 896 1606

40 ára reynsla við húsbyggingar

Víkurhverfi tengist með gönguleiðum fallegrí vogskorinni strönd, þar sem lífrikil er auðugt. Í næsta nágrenni er og verður leikskóli, grunnskóli, fylbrautaskóli, sundlaug, golfvöllur og verslunarmiðstöð.

hreyfinguna á sínum tíma og þær gengu í arf yfir til Kvennalistans. Þessar hugmyndir fengu líka rækilegt spark, kannski það harðasta og sárasta á landsfundinum 1997.

Fullkomin lítilsvirðing

Ég hef varið nánast öllum mínum frítíma í meira en 20 ár í kvennabaráttu, þar af átta ár á þingi í fullri vinnu. Fyrst var ég í Rauðsokkahreyfingunni, síðan í Kvennaframboðinu í Reykjavík og Kvennalistanum. Ég var ein þeirra þriggja kvenna sem átti frumkvæði að því að kalla konur saman sumarið 1981 til að ræða hugsanlegt kvennaframboð. Ég tel mig því tala af töluverðri reynslu. Ég tók þátt í deilum innan Rauðsokkahreyfingarinarr sem ég kem að síðar. Ég gekk eins og fleiri konur í gegnum gríðarlega erftit sumar 1981, þegar við gerðum upp við marxismann og tileinkuðum okkur nýjar hugmyndir um kvennabaráttu. Ég hef upplifað sigra og ósigra í Kvennalistanum, en aldrei orðið fyrir eins miklu áfalli og á landsfundinum 1997. Eftir hann varð ekki hjá því komist að mínum dómi að segja skilið við þann félagskap sem hafði haft svo mikil áhrif á líf mitt í 14 ár. Premur dögum eftir að landsfundi lauk sagði ég mig úr Kvennalistanum og það sama gerði fjöldi annarra kvenna.

Það var öllum ljóst að á þessum landsfundi yrði tekin ákvörðun af eða á um aðild Kvennalistans að fyrirhuguðu framboði „félags-hygjuaflanna“. Það sem gerðist var að í **upphafi umræðunnar** bað talsmaður þamfylkingarsinna, þær konur sem væru sér fylgjandi að málum að standa upp til að sýna hve margar þær voru. Þær voru að sýna vald meirihlutans og þar með að sýna minnihlutanum fullkomna lítilsvirðingu. Það átti ekkert að hlusta á rök andmælenda, ekki að láta umræðuna ráða niðurstöðunni, sem er jú sjálfur grundvöllur lýðræðisins. Til hvers var þá að ræða málin? Þær sem stóðu fyrir þessu viðurkenndu eftir á að þær hefðu verið svo hræddar við umræðuna að þær ætluðu að tryggja fyrirfram að engin hlypi undan merkjum! Þetta var auðvitað ekkert annað en skoðanakúgum sem gekk þvert á þau vinnubrögð sem tiðkast höfðu innan Kvennalistans. Parna var hápolítískri umræðu sýnd slík fyrirlitning að við hinár sánum sem lamaðar. Svona vinnubrögð hefðu sómt sér vel hjá Hitler og Stalín, en að upplifa slíkt og þvílikt í kvennahreyfingu sem einu sinni var róttæk og setti sér sem markmið að skapa raunverulegt lýðræði, var örumerlegt. Ég sé alltaf mest eftir að hafa ekki gengið út á þessu augnabliki, en ég verð að viðurkenna að það tók mig margar klukkustundir að átta mig á því sem hafði gerst, ég var svo gáttuð.

Hvað verður um baráttukonurnar?

Á þessum landsfundi lögðum við andstæðingar þess að Kvennalistinn gengi til liðs við A-flokkanum fram á varp þar sem við rökstuddum hvers vegna það ætti ekki að verða. Við sögðumst ekki vilja leggja stein í götu þeirra kvenna sem vildu ganga til liðs við aðra flokka, en lýstum því með nokkurri bjartsýni að við vildum fara aðrar leiðir og vinna áfram að kvennabaráttu, nóg væru verkefnin.

Eftir að ég sagði mig úr Kvennalistanum hélt ég að það væri hægt að halda áfram og stofna nýjan hóp eða hreyfingu. Ég áttaði mig fljótt á því að það var eins og konurnar sem ég ræddi við væru máttvana. Lái þeim hver sem vill. Þær sem höfðu staðið í eldlínunni og átökum, flestar úr hópi frumherjanna, höfðu mætt mikilli kvenfyrirlitningu, enn eitt sem við hefðum síst vænst innan Kvennalistans. Það var sí-fellt verið að núá ákvæðum konum því um nasir að þær væru svo gamlar og þar með væntanlega gamaldags, aðferð sem karlveldið hefur löngum notað gegn konum til að þagga niður í þeim. Fyrnefndur atburður á landsfundinum 1997 var dropinn sem fyllti mælinn. Ég óttast að enn hafi sagan endurtekið sig og að þessi hópur kvenna með allt sitt frumkvæði, visku, þekkingu og reynslu sé glataður íslenskri kvennabaráttu. Þetta segi ég vegna þess að svipaðir atburðir áttu sér stað innan Rauðsokkahreyfingarinnar, sem leiddu til þess að nánast allir frumkvöðlar hennar hurfu á braut og hafa lítið skipt sér af kvennabaráttu síðan, íslenskri kvennabaráttu til mikils tjóns.

Sagan endurtekur sig

Þegar Rauðsokkahreyfingin hafði starfað í fjögur skemmtileg og burðarrík ár rann upp kvennaárið mikla 1975. Mikil gekk á og ræðan um stóðu kvenna blómstraði sem aldrei fyrr. Rauðsokkahreyfingin átti frumkvæðið að kvennaverkfallinu 24. október og að loknu streymdi stór hópur af konum og nokkrir karlar inn í hreyfi una. Rauðsokkahreyfingin var engan veginn búin undir þessa fíjum félaga, margir hurfu fljótlega á braut, enda lítið við að vera. Þá sátu frumherjarnir, nokkrar róttækar konur sem ekki var hægt skipa í ákveðinn flokk (þar með talin undirrituð) og svo hópur af m istum og trotskyustum. Ég býst við að það þurfi að skýra út fyrir tíma lesendum hvað þessi hugtök merkja. Maóistar voru fylgja kenningum kínverska byltingarleiðtugans Mao Tse Tung sem n gagnrýndi Sovétríkin harðlega og vildi senda sem flesta út á akui til að starfa við hlíð bænda og verkamanna. Þegar þarna var koi sögu höfðu vesturlandabúar ekki áttað sig á hrikalegum afleiðing menningarbyltingarinnar sem Mao og frú hans voru í forystu fyrir, hún var hluti af mikilli valdabaráttu innan Kína (sjá sögubækur). Tískyistar voru fylgjandi kenningum Leo Trotskys sem var einn af ingjum rússnesku byltingarinnar og yfirmaður Rauða hersins, lenti í andstöðu við Stalín. Hann varð að flyja land og var síðar m ur í Mexikó. Hans kenning gekk m.a. út á þörf heimsbyltingar, m an Stalín talaði um byltingu í einu landi (enn skal vísa til sögubóða). Af þessu má sjá hvað þetta kom kvennabaráttunni mikið við!

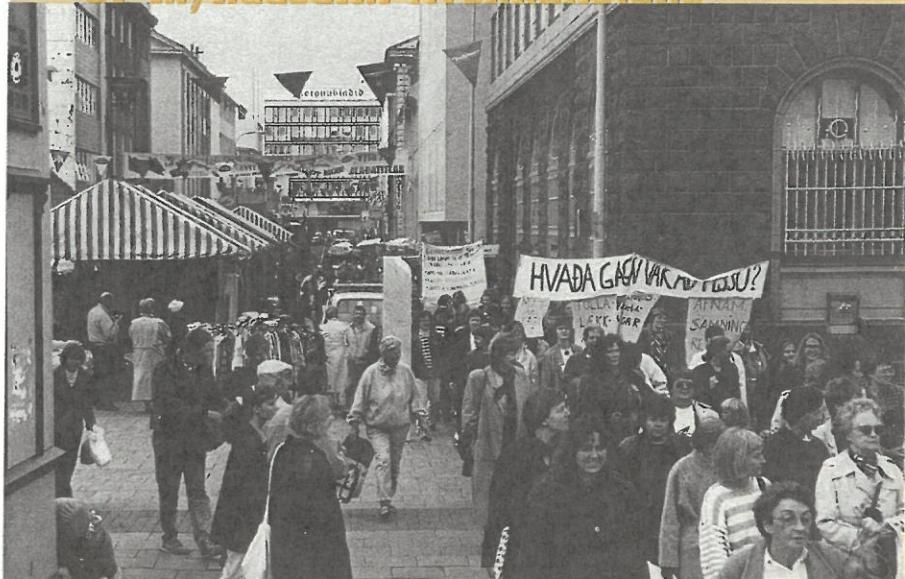
Hvað um það. Innan Rauðsokkahreyfingarinnar hófust miklar durrar. Þessir tveir hópar tókust á innbyrðis en voru sammála um breyta þyrfti skipulaginu og fá almennilega miðstjórn í anda Leni. Því andmæltu Rauðsokkur og héldu fram hugsjónum kvennahraðinga um valddreifingu. Það var deilt um það hverjar væru verkakar ur og hverjar ekki. Var Rauðsokkahreyfingin verkfæri heimsval stefnunnar eður ei, var hún vinur eða óvinur alþýðunnar o.s.frv. felldar deilur tóku á taugarnar og smátt og smátt létu gömlu Rauðsokkurnar sig hverfa. Þeim fannst eflaust traðkað illilega á þeim h sjónum sem þær höfðu barist fyrir. Eftir sánum við sem þrosuðum hreintrárlíðið og að lokum hröktum við það út. Við héldum áfri næstu árin, en þegar að því kom að við sumar vildum halda a leið, datt okkur ekki í hug að draga Rauðsokkahreyfinguna með o ur, heldur var stofnud ný hreyfing. Þær sem voru okkur ósamt sáum eftir, en reynslan leiddi í ljós að allur kraftur var úr hinni góði hreyfingu og hún var gerð upp. Eftir stóð að nánast allir frumherjir voru horfnir. Tugum saman hurfu þær með allar sínar róttæku h myndir sem hristu svo rækilega upp í íslensku samfélagi á árunum 1970-1975. Þær urðu fyrir miklum árásum utan frá, en þær þjóppiði þeim saman. Þegar deilurnar hófust innan dyra, fáranlegt þrasaði allan mótt úr kvennabaráttunni, urðu vonbrigðin slík að þeim nóg boðið og hafa ekki sést síðan í kvennabaráttunni. Þær eru s einhvers staðar þarna úti.

Arfur sósialismans

Mér finnst nauðsynlegt að draga þetta fram vegna þess að ég mikinn skyldleika milli þess sem gerðist í Rauðsokkahreyfingunni í Kvennalistanum. Báðar þessar hreyfingar urðu fyrir árásum/innrum frá svokölluðum vinstri mónum. Í fyrra tilvikinu voru þeir hraðir, en í því síðara unnu þeir sigur eftir hatramar deilur. Ég ætla halda því fram hér og nú og verð þar með að breyta þær kvennalistinnar konur sem vilja ekki vita af sögunni, að sósialistar hafi löngum þeir kvennahreyfingar illa, eða á ég kannski heldur að segja að þeir alltaf verið hræddir við þær af því að þær pössuðu ekki inn í keingarnar.

Frá því á dögum Marx og Engels hafa kvennahreyfingar mátt s mikilli gagnrýni og voru löngum kallaðar borgaralegt fyrribæri. Étta kvenréttindakvenna var sögð koma verkakonum lítið við. Frí-

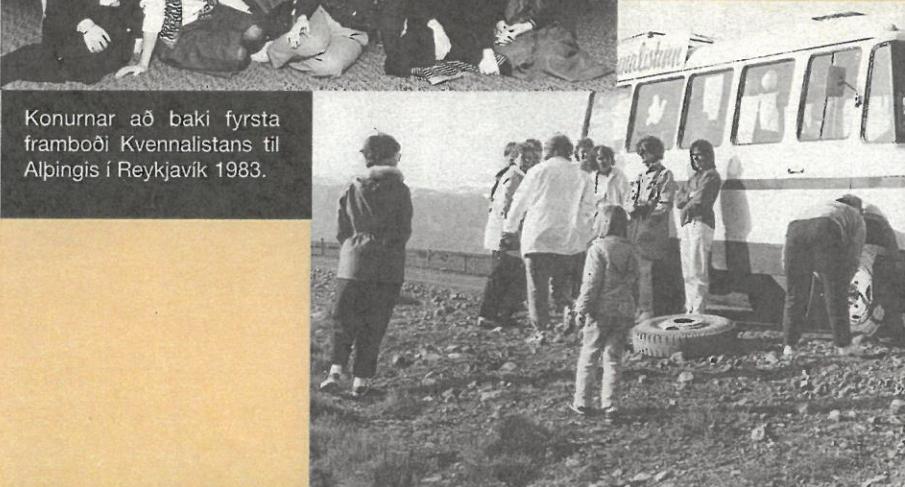
Úr myndasafni Kvannalistans

Mótmælaganga Kvannalistans að stjórnarráðinu 1988 eftir að ríkisstjórn Þorsteins Pálssonar hafði sett óvinsæl bráðabirgðaðum um aðgerðir í efnahagsmánum.

Konurnar að baki fyrsta framboði Kvannalistans til Alþingis í Reykjavík 1983.

Kvennarútan sem ók með kvannalistakonur hringinn í kringum landið sumarið 1984.

Fyrstu kvannalistakonurnar í Reykjaneskjördæmi.

urðu orðaskipti Leníns og þýsku kvenréttindakonunnar Klöru Zetkin í upphafi aldarinnar, en henni fannst þörf fyrir sérstaka baráttu verkavenna. Peiri baráttu varð auðvitað að halda innan rammans og foringinn mikli lagði henni lífsreglurnar. Það var augljóst hver hafði völdin. Þegar Marxistar áttuðu sig á því að kvennahreyfingar voru eitthvað sem snerti allar konur var reynt að setja stöðu kvenna inn í marxiskar söguskýringar, en allt átti jú að lagast með byltingunni. Svo sem kunnugt er brást það. Skilningurinn var þó lengst af afar takmarkaður. Eitt versta dæmið um slíkt eru svör Stokey Carmichael byltingar- og baráttumanns rótækra svertningja í Bandaríkjunum um 1970. Hann var spurður hvert hlutverk kvenna ætti að vera í réttindabaráttu svertningja: „They are there to fuck“, svaraði leiðtogi mannréttindabaráttunnar. Saninleikurinn er sá að greining kvenna á vestrænum samfélögum, þar sem stríktúrar karlveldisins og samtryggingarkerfi karla hafa verið dregin fram í dagsljósið, passar illa inn í þjóðfélagskilning sósíalista, hvort sem við köllum þá krata eða komma, en þeir hafa löngum greint samfélagið fyrst og fremst eftir stéttum og hagsmunahópum. Ég skal þó ekki þvertaka fyrir að einstaka hreyfingum/flokkum sé að skiljast að staða kvenna sé frábrugðin stöðu karla og að það þurfi sérstakar aðgerðir til að bæta og jafna þessu stöðu.

Ímynd Kvannalistans breyttist

Það var varla liðinn dagur frá kosningunum 1983 er tilboðin tóku að streyma frá Alþýðubandalaginu um samstarf og samruna. Á þeim bæ fannst mönnum auðvitað að svona hreyfing ætti ekki að vera til, enda þvældist hún fyrir flokkakerfinu. Slík tilboð voru send umsvíflaust aftur til föðurhússanna, enda litum við svo á að við værum í baráttu gegn karlstýrðu kerfi og þar skar enginn flokkur sig úr. Slík tilboð bárust aftur og aftur og náðu auðvitað hámarki með tilkomu R-listans 1994. Ég studdi þá tilraun og verð að viðurkenna að ég átt-aði mig ekki á hinum viðtæku afleiðingum þess framboðs. Ég sá ekki samhengið milli þess að allir minnihlutaflokkarnir í borgarstjórn, að Framsókn meðtalinni, reyndu að hnækka áratuga valdi Sjálfstæðisflokkssins í borginni og svo þess að A-flokkarnir og Kvannalistinn gengju í eina sæng og byðu fram á landsvísu! Ég hefði átt að vita betur. Ímynd Kvannalistans breyttist. Hann var allt í einu orðinn hluti af „kerfinu“ í stað þess að vera gagnrýnandi þess. Sá hópur úti í samfélagini sem hafði í um það bil áratug beitt sér fyrir sameiningu svokallaðra vinstri manna (ég ítreka enn einu sinni að hugtakið „vinstri“ er merkingarlaust fyrir mér) sá sér leik á borði, vitnaði stöðugt til sigurs R-listans og að það ætti að endurtaka hann á landsvísu. Þeir eignuðst nægilega marga bandamerf innan Kvannalistans. Allir vita hvernig ævintýrinu um Samfylkinguna lauk í fyrstu umferð.

Það verður seinni tíma verk að greina hvernig það gerðist að meiri hluti kvannalistakvenna komst að þeiri niðurstöðu að kvennabaráttunni yrði best borgið í bandalagi við krata. Kannski er sú kenning Helgu Sigurjónsdóttur rétt að ómeðvit-

Á Kvennasögusafni 31. maí sl. F.v. Sigríður Þorvaldsdóttir, Sigríður Dúna, Þórhildur Þorleifsdóttir, Sigríður Lilly Baldursdóttir og Sigrún Sigurðardóttir.

aðar efasemdir um ágæti eigin kyns (og þar með viðkvæmni fyrir ytra áreiti) og fastheldni við sósíalisma hafi reynst öllu öðru yfirsterkara. Kvennalistinn varð til sem andstöðuafl við alla gömlu flokkana og að honum stóðu konur úr öllum áttum. Hvernig gátu kvennalistakonur komist á þá skoðun að stjórmálahreyfing sem á uppruna sinn í rúmlega 80 ára gömlum krataflokk og 30 ára gömlum sósíalistaflokk og með örfaðar kvennalistakonur innanborðs, gæti tekið við af Kvennalistanum sem sérstakur málsvari kvenna? Hvar hafa þessir flokkar verið og hvað hafa þeir gert í þágu kvenna í meira en 80 ár? Hvað veldur slíkri kúvendingu kvenna sem ættu að vita betur?

Ártöl og áfangar i sögu íslenskra kvenna

I ritinu er sagt frá konum sem rutt hafa brautina á ýmsum sviðum þjóðlífins. Fjallað er um samtök kvenna, fþróttir, listir og menningu, blöð og timarit kvenna, auk merka atburða í sögu kvenna.

Bókin er heimilda- og uppflettirit sem nýtist öllum þeim sem vilja fræðast um áfanga í sögu kvenna á Íslandi. Bókin er í kilju og er 210 blaðsíður.

Ártöl og áfangar í sögu íslenskra kvenna er til sölu í helstu bókabúðum og í þjóðarbókhlöðum þar sem hún fæst á kr. 2000.

Kvennasögusafn Íslands

Hver er uppskeran?

Eftir kosningarnar 1995, þegar litlu munaði að Kvennalistinn dytти af þingi, varð kvennalistakonum ljóst að afar ólíklegt væri að aft yrði boðinn fram sérlisti kvenna. Ágreiningurinn næstu árin snéri um það hvert skyldi haldið. Ákveðinn hópur stefndi stift á Samfyl inguna og vildi hafa Kvennalistann, nafn hans og orðstí (auk peninganna frá þinginu vel að merkja) á valdi sínu. Okkur hinum sem voru andvígir þessari leið var efst í huga að lendingin yrði með þeim hæ að íslensk kennabaráttu byði ekki skaða af, hægt væri að halda fram með einhverjum hætti og að Kvennalistinn fengi ekki þann dó sögunnar að þetta hefði jú allt verið kratar! Að mínum dómi hefði é að fara þá leið að stofna nýjan hóp og leyfa Kvennalistanum að virðulega útför eða að lífa áfram sem kennahreyfing utan stjóri málaflokka. Sú varð ekki raunin heldur var keyrt áfram í ágreining c klofning. Leið kvennalistakvenna inn í Samfylkinguna var þeim skammar og gerir að verkum að hin glæsilega saga Kvennalistar sem sjálfstæðrar stjórmálahreyfingar fékk mjög dapurlegan en sem ekki er hægt að horfa fram hjá. Ég hef orðið rækilega vör við h konur í öðrum flokkum og úti í samfélaginu hafa tekið átökin

Að mínum dómi þarf kennabaráttan nú að flytjast út úr stofnunum, út í samfélagið þar sem vinnumarkaðnum er stýrt og konur eru að hvers kyns störfum.

Kvennalistanum og aðdragandann að Samfylkingunni nærri sé vegna kvenna almennt og þeirrar baráttu sem þær standa í. Þei finnst sem skugga hafi verið varpað á allar konur. Kvennalistinn fél lengi vel mikla athygli, ekki bara hér á landi heldur út um allan heim vegna róttækni og dirfsku. Kvennalistinn var konum í öðrum flokku hvatning og vopn og því spurðu þær hvernig og hverjur hefðu meg að að sigla svo merkri skútu í strand?

Hver er svo uppskeran? Jú, það var varla minnst á konur í kosningabaráttunni í vor. Rödd Kvennalistans er þögnud.

Konur, hvað nú?

Kvennalistinn og kvenfrelsisumræðan almennt þróaðist í þá átt a leggja ofuráherslu á fulltrúahlutverk kvenna og þá sjálfssögðu kröfu a konur yrðu jafnmargar körlum þar sem ákváðanir sem snerta þjóðfélagið eru tekna. Þar hefur náðst mikill árangur og sú hugsun hefi komist til skila. Mikil verk er óunnið hvað varðar daglegt líf kvenna. Mikilla breytinga er þörf a ríkjandi viðhorfum og hugmyndum u konur, sem og að auka völd þeirra og áhrif á öðrum sviðum þjóðlífins. Nýleg launakönnun kjararannsóknaneftardar sýnir svo ekki verði um villst við hvað er að fást. Að mínum dómi þarf kennabaráttan r að flytjast út úr stofnunum, út í samfélagið þar sem vinnumarkaðnum er stýrt og konur eru að hvers kyns störfum. Því miður er eng kennahreyfing til nú sem er reiðubún að taka upp merkið og hal afram þar sem frá var horfið á dögum Rauðsokkahreyfingarnar se lagði höfuðáherslu á stöðu kvenna á vinnumarkaði. Um þess mundir fer sáralítil umræða fram um stöðu kvenna, nema heilst í hskólanum og hjá hinu opinbera, hvað sem síðar verður. Að mínu dómi þarf sjálfstæða og djarfa kennahreyfingu til að fleyta kennabaráttunni áfram. Eftir allt sem á undan er gengið óttast ég að b verði á að hún líti dagsins ljós. Megi þeim konum sem þá koma a verki auðnast að læra af sögunni.